

UNIVERSITATS, FISCALITAT DE GUERRA I PRIVILEGIATS.

A propòsit d'algunes universitats empordaneses durant la Guerra de Secessió

Pere Gifre i Ribas

S'ha parlat repetides vegades del pes que la fiscalitat de guerra ha jugat a l'hora d'explicar els fets del Corpus de Sang i, igualment, s'ha apuntat que el manteniment d'aquesta pressió sobre les universitats catalanes hauria portat al posterior aixecament dels barretines. La seva importància és manifesta al llarg del segle XVII, sobretot en zones de frontera on veien passar tropes del rei catòlic o del rei cristianíssim, totes, però, vivint sobre el mateix terreny. En aquesta comunicació volem posar de manifest l'organització institucional de dos aspectes d'aquesta fiscalitat: els allotjaments i la imposició de redelmes sobre les universitats; i això des d'un marc concret, el d'algunes universitats empordaneses, a fi d'aclarir com s'organitzava aquesta fiscalitat en l'àmbit local.

Els allotjaments: la base constitucional i jurídica

El repàs del títol 51, De offici de alcayts, de la compilació de 1704 permet de resseguir l'evolució institucional dels allotjaments. El 1547, en la Cort de Montsó, es resol que els soldats i gent de guerra s'hauran d'apostar en castells o hostals (sobre aquest punt es tornarà en la Cort de Barcelona de 1564); excepcionalment seran apostats en cases de persones privades i es reservarà per als militars la tercera part o la meitat de la casa, i s'explicita que els particulars no seran "*tenguts en donar-los lits, lum, oli, sal, vinagre, ni servey, ni altres cosas, sinó la dita sola habitació*". Davant la presència dels "tercios" i dels abusos, les universitats començaran a adreçar les queixes a la Diputació del General, la qual les canalitzarà cap als assessors ordinaris (els doctors Càncer, Fontanella, Sala, Vinyes, etc.), els quals resoldran en una "consulta" el 1630 allò que era legal en matèria d'allotjaments i allò a què estaven obligades les universitats i les persones particulars del Principat, que podem sintetitzar així: els "provincials" són obligats a allotjar la gent de guerra; els cònsols i els jurats són els encarregats de distribuir la tropa; els soldats allotjats han de rebre: sal, vinagre, foc, llit, taula i servei; els soldats hauran de pagar per totes les despeses que ocasionin, tant per ells com per les seves cavalcadures, al preu del mercat; queda prohibit als soldats de prendre qualsevol mena de mercaderia a l'entrada de les ciutats, tal com s'havia legislat a la Cort de Montsó el 1470¹.

1. B. C. F. Bon. 2396: *En lo fet consultat per los molt Illustres señors Deputats del General ...* També es troba al F. Bon. 188 que el data el 17 d'abril de 1630, fet que permet corregir Zudaire: *El conde-duque y Cataluña*, Madrid, CSIC, 1964, pp. 446-447 i 231, que el data el febrer de 1640.

Aquesta consulta, impresa, seria enviada a les universitats catalanes a fi de regular els allotjaments durant el decenni de 1630. Tenim un bon exemple de la seva circulació en l'enfrontament entre la universitat de Garriguella i el "terció" que li havia tocat d'allotjar, comandat pel capità Torisses, el 1631; la consulta, donada a conèixer en el consell, serveix de base a la universitat per oposar-se als soldats. Joan Torroella, pagès, s'oposarà a donar sopar a un soldat "atès que se havia feta conclusió lo dia anterior en lo consell del pnt. lloch que ningú dels qui tenian soldat los fes la vida ni los donàs més del que mana la Constitució de Cathalunya"; un altre veí, Bernat Estrada, es negarà a portar palla al soldat que li havia estat apositat, tot al·legant que "jo no hera son mosso", i Francesc Massarguí, sastre, palesarà la seva oposició a la provisió de palla i al pagament dels soldats recordant allò a què l'obligava la consulta. Finalment, els cònsols de Garriguella mostraran la consulta al capità Torisses, a fi que aquest veiés la base legal de la seva oposició². El cas és clar: Constitucions contra allotjaments.

Enfront d'aquesta disposició de la Diputació del General, la lloctinència, a instàncies del comte-duc, oposà l'allotjament a l'estil de la Llombardia, un allotjament utilitzat anteriorment en un territori més ric i imposat com a càstig. Aquest nou estil d'allotjar és conegut per un memorial de l'1 de març de 1640, despatxat pel Consell d'Aragó i imprès, on els pagesos venien obligats a donar un ral al dia a cada soldat allotjat, a més del pa de munició "que se'ls donarà per compte de sa Magestat" –en una pragmàtica posterior fins el pa de munició havia d'anar a càrrec del Principat³– i "tot lo servey, ço és, llit, llenya, llum, oli, vinyagre, sal, plats, olles y escudelles en què se'ls ha de aparellar lo menjar". A fi que quedessin les coses clares, establia també les porcions que havien de rebre els soldats i les cavalcadures segons la seva graduació.

En menys d'un segle, des de les corts de 1547 a l'allotjament a l'estil de la Llombardia, havien canviat substancialment els allotjaments, i en aquest darrer cas sense haver convocat Corts, la qual cosa era contrària a les Constitucions en no poder imposar un nou vec-tigal sense la seva convocatòria. És clar, però, que les directrius imposades pel Consell d'Aragó deixaven molt de banda la base jurídica i constitucional.

**PROVEÏMENT A LA TROPA SEGONS L'ALLOTJAMENT A L'ESTIL
DE LA LLOMBARDIA. Per persona, cavall i dia⁴**

	PERSONES	CAVALLS	
	(en boques)	palla	gra
mestre de camp	per 16	–	–
capità	per 5	4 porcions	1 quartà per dia
tinent	–	4 porcions	1 quartà per dia
alferes	per 4	2 porcions	1 quartà per dia
sergent	per 3	–	1 quartà per dia
cap d'esquadra	per 2	–	1 quartà per dia

Font: BC. F. Bon. 54.

2. AHG. J. Peiró, Not. Peralada, 597 (1631), ff. 213r-217v.

3. J. H. ELLIOTT: *La revolta catalana, 1598-1640*, Barcelona, Vicens-Vives, 1963, pp. 394-397.

4. B. C. F. Bon. 54: "Memorial del que sa Magestat ...". Aquestes són les noves ordres que rep el virrei i que va donar a conèixer als diputats el 8 de març, "ordres que havien fet imprimir i circulaven per tot el Principat", diu J. H. ELLIOTT: *Op. Cit.*, p. 386, sense, però, que citi aquest fulllet, i en canvi es refereixi a l'estil Llombardia a partir d'una referència a Melo, molt general, i al Dietari de la Diputació de 1638. En canvi, es pot seguir amb detall a E. ZUDAIRE: *Op. Cit.*, pp. 447-449.

Aquesta situació de coses va portar als fets de maig de 1640 i a la posterior separació de Catalunya. Però, mentrestant, la Junta de Braços de 26 d'octubre de 1640 va entrar també en la qüestió dels allotjaments⁵. L'origen es troba en els excessos comesos a Cambrils, però fan extensiva la problemàtica arreu (“*considerant també que los mateixos inconvenients se deuben offerir en altres plassas de armes*”); a diferència de l'allotjament a l'estil de la Llombardia, la Junta de Braços disposa que la gent de guerra ha de pagar els bagatges, als preus ordinaris, i amb aquesta finalitat disposa una tarifa; d'altra banda, i això és totalment diferent al que hem vist en el quadre, les universitats han d'assignar una casa per a l'aquartermament dels soldats, els quals estan obligats a pagar pel que rebin en funció de la seva graduació: “*Que lo mestre de camp pague per lo servey, foch, llit, vinagre y sal, sis sous cada dia. Lo sargento major, quatre sous; los capitans dos sous, y lo alférez, sargentos y ayudants un sou, y los caps de esquadres y soldados vuyt diners*”. Els que quedin allotjats en les cases particulars hauran de rebre allò que disposen les Constitucions, és a dir, el que havia quedat estipulat en la “consulta” de 1630. Més endavant, durant la lloctinència francesa del duc de Cardona, hi haurà uns apuntaments⁶ on es regula la matèria dels allotjaments, a partir de la base constitucional catalana, però s'hi introdueixen algunes innovacions. Segueix atorgant la preeminència a les autoritats de la universitat (“*per a què com a pràctichs fassan lo allotjament conforme lo número y possibilitat de dita vila*”), les quals s'ocuparan de distribuir els soldats seguint el sistema de les butletes, i els encarrega que procurin d'arreglar els comptes amb els soldats abans que aquests no abandonin el lloc. D'altra banda, estableix l'obligació de les universitats de tenir tres magatzems per a les cavalcadures, civada, palla (era obligació de donar “una roba de palla per cada cavall que aportaran o altre qualsevol cavalcadura conforme està disposat per nostres generals Constitucions de Cathalunya”) i farratges; alhora, però, eximeix totalment els paisans de fer bagatges quan marxin els soldats del lloc.

La dinàmica dels allotjaments: el fet diferencial a les universitats durant la Guerra de Secessió

Davant un “tercio” per allotjar, les universitats no rebien totes el mateix tracte. Les que disposaven de rendes suficients podien compondre amb els “tercios” i aquests marxaven cap a un altre lloc. Altres vegades, com en la situació creada el 1630 en el comtat de Peralada, serà el mateix comte de Peralada qui s'adreçarà a les universitats proposant-los la composició: a canvi de no allotjar-los una companyia de 300 soldats que esperen per ser embarcats en direcció a Ferrara, els demana una ajuda “*en alguna cosa rasonable*” que “*per ara los eximirà de aqueixa càrrega y gasto*”. Les convocatòries dels consells de les universitats de Peralada i les veïnes universitats de Morasac, les Olives i les Costes, i Cabanes, s'avindran a imposar-se un vintè a Peralada i un vint-i-quatrè en els altres llocs de tots els fruits que es colliran en el terme a fi d'alliberar-se de la càrrega⁷.

Hem vist com els diferents apuntaments atorgaven als cònsols i als jurats l'obligació de distribuir l'allotjament en les vil·les i llocs. A l'hora de la distribució, però, no tothom era tractat de manera igual. En primer lloc, com diuen els apuntaments del duc de Cardona, “*que los paisans no puguen fer allotjaments, ni los soldats allotjar-se en casa que estiga a*

5. B. C. F. Bon. 68 (també el 2833): *Proposició dels Brassos Generals, tinguts a XXVI de Octubre MDCXXXX en la Casa de la Diputació de la Ciutat de Barcelona*. B. de RUBÍ: *Les Corts Generals de Pau Claris*, Barcelona, FSV, 1976, pp.199-206.

6. B. C. F. Bon. 164. *Apuntaments fets y ordenats per los allotjaments de gent de guerra en Cathalunya que per evitar tots danys entre los soldats y los paisans ha ordenat fer sa Excel·lència*. Un altre exemplar es troba a AHG. Biblioteca Pella i Forgas. I. 3. 26. 5. Aquests apuntaments recullen el punt 10 dels pactes de la Peronne (19-XI-1641).

7. AHG. J. de Palol, Not. de Peralada, 1015, vescomtat (1627-1631), ff. 80-84.

compte de ninguns cavallers, eo militars, o capellans, si no és que los amos hi consentissen”: així doncs, els pertanyents al Braç Eclesiàstic i al Braç Militar en quedaven eximits. També hi quedaven els ciutadans honrats de Barcelona i, per extensió, els ciutadans honrats de Girona o d'altres poblacions que tenien la potestat de crear-ne, ja que havien quedat equiparats al Braç Militar, malgrat que no podien participar en corts en aquest braç, ja que no eren armats. Hi ha d'altres grups que també disposen de privilegi de no allotjar, com els familiars del Sant Ofici, perquè pertanyen a una jurisdicció diferent, tot i que les universitats intentaran sovint d'erosionar aquest privilegi. Tampoc no estaven obligats a tenir-ne els taulers del patrimoni reial, ni tampoc els taulers de la Diputació del General, encara que hi haurà més d'un conflicte sobre el tracte diferent que se'ls donarà després de 1652, quan els taulers del General hauran d'allotjar i pagar talles i imposicions de les universitats⁸. Els doctors en lleis o en medicina, equiparats als estaments més baixos de la jerarquia nobiliària, també en quedaven eximits; igualment també podien ser-ho altres integrants de la judicatura local, com oficials senyoriais, notaris o jutges de la cúria senyorial⁹.

Davant la pressió dels allotjaments, els consells de les universitats veuran malament aquest tracte diferencial i pressionaran els cònsols i els jurats per tal que distribueixin els soldats d'una manera més equitativa. És en aquesta situació quan, davant l'allotjament en una casa de privilegiat, es produirà l'actuació de l'estament de Sant Jordi, en el cas del Braç Militar, en defensa dels privilegis assolits. Aquesta pressió es fa notar d'una manera més clara en els llocs que hem estudiat amb major detall (el comtat de Peralada: Peralada i Cabanes, el penó de Rocabertí i la baronia de Navata; i la batllia reial de Siurana), a partir de l'any 1647, que es correspon en terres empordaneses a la pressió que exercixen les tropes de Miranville des de la ciutadella de Roses, guanyada el 1645. El gener de 1647, el notari Joan Peiró, de Peralada, refusa d'allotjar “*per tenir offici públich de notari y scrivà de la cort ordinària de la vila y comtat de Perelada*”; però sobretot mostra la seva negativa “*essent tant poch com és lo número de soldats y gent de guerra que ara de present estan allotjats en dita vila y terme de Perelada, que no passe de vint soldats havent-hi més de cent-sinquanta cases*”. Sembla que el rerafons de tot això té molt a veure amb la demanda del notari que els cònsols li paguin les escriptures que li estan devent¹⁰. El mateix lloc de Peralada presenta un altre cas de refús d'allotjar l'any 1649, plantejat per Pere Aimeric, cirurgià, que rebutja d'allotjar davant la manipulació feta a la butlleta per part del soldat que li havia estat encomanat:

“Als 22 del corrent mes de juliol que deurian ser sis oras de la tarda, poch més o manco, vingué en sa casa un soldat ab una bolleta feta y escrita de mà pròpia de dit sr. cònsol Navarra, ab la qual deya que allotjàs soldat y cavall; y jo responguí a dit soldat que jo lo allotjaria a ell y a son cavall y ell me responguí que no.s volia allotjar que no allotjàs ab ell una dona y dos cavalls que ell tenia. Y vuy die present és tornat lo dit soldat en sa casa ab la mateixa bolleta, en la qual en lo mot ahont deya cavall han posada una S y diu cavalls y dos mots més que diuen “*ab sa fama*” per lo qual allotjament diu no té possibilitat ni dret de allotjar a dita dona”.

Els cònsols de la universitat de Peralada fan responsable el dit Aymerich si refusa d'allotjar el cavaller i els cavalls, ja que d'altres vegades ha allotjat més gent. La resposta

8. ACA. C. A. 239. Resposta del Consell d'Aragó a diferents memorials enviats per la Diputació del General on es demana que es mantingui els taulers en el privilegi de no allotjar (22-VIII-1673). Les Corts de 1701-1702 (cap. XV) i les de 1705-1706 (cap. VIII) coincidiran a treure'ls el privilegi, i a tenir-los, per tant, subjectes a la jurisdicció ordinària.

9. Sobre els exempts d'allotjar tropes: F. CARRERAS CANDI: *Geografia general de Catalunya*, II, p. 1046; i en relació a la revolta dels barretines: H. KAMEN: “Una insurrecció oblidada del segle XVII: l'alçament dels camperols catalans de l'any 1688”, *Recerques* 9 (1979), p. 15; J. DANTÍ: “La revolta dels gorretes a Catalunya (1687-1689)”, *Estudis d'Història Agrària*, 3 (1979), p. 87; *Terra i població al Vallès Oriental. Època Moderna. El creixement demogràfic i econòmic als segles XVI i XVII*, Ajuntament de Santa Eulàlia de Ronçana, 1988, pp. 310-311 i 319, *Aixecaments populars als Països Catalans (1687-1693)*, Barcelona, Curial, 1990, pp. 100-102, 121, 134.

10. AHG. J. Grau, Not. Peralada, 696 (1647), ff. 11v-14r.

d'Aymerich palesa una diferència de tracte: “y ha muchas casas que no han tingut allotjament de soldats ni cavalls en tot lo present any... que aques juny ya ne ha tinguts tres vegades de allotjats y axí protesta del agravi y perjudici que se li fa”¹¹.

Aquests dos exemples vénen a plantejar les dificultats a l'hora de distribuir les butlletes, al mateix temps que demostren també un possible tracte discriminatori per part dels cònsols i jurats. I aquests casos de Peralada no són aïllats: n'hi ha molts més. A la baronia de Navata, l'any 1653, documentem també l'intent per part de les autoritats locals d'allotjar en cases de privilegiats, fenomen extensiu a la sots-vegueria de Besalú, perquè afecta els pagesos “condecorats de privilegi militar” per Ferran II el 1486. Tot plegat obeeix a l'ordre donada pel lloctinent i capità general Joan d'Àustria, després de la presa de Barcelona de 1652, als oficials reials de la vegueria de Besalú (7-III-1653) d'allotjar “en les cases de pagesos y fan ofici de pagesos en exa vegueria de Besalú etiam que tingan y presumen tenir títol de cavallers de la reyna Maria”, en un intent de retallar els privilegis que eximien d'allotjar. Davant la possibilitat de fer-ho, els jurats i els cònsols no s'hi deurien pensar gaire, ja que els oferia l'oportunitat d'augmentar el nombre de cases. Així, coneixem allotjaments al mas Costa d'Ordís “on viu per masover Pere Ripoll”, un cabaler que gaudeix del privilegi atorgat al llinatge; al mas Vehí d'Ordís, on viu, per haver-s'hi casat, Benet Mir i Casadevall; i encara a la casa de Felip Terrats de Navata. Els tres afectats obraran de la mateixa manera: oposaran resistència a l'allotjament fent “ocular ostentació” dels privilegis de què gaudien, per la qual cosa els cònsols, després d'haver-los allotjat soldats, faran les consultes pertinents a la cúria de Besalú, al mateix temps que d'altres “condecorats de privilegi militar” que es trobaven en la mateixa situació recorreran a la lloctinència, fins que, per un despatx de Joan d'Àustria (24-III-1653), se'ls renovarà en la possessió del privilegi. A partir d'aquest moment, i davant la presència o la proximitat de tropes, veurem com en els protocols notariais apareixen les presentacions de privilegis als cònsols i als jurats en presència del notari que n'aixeca acta¹².

La defensa del privilegi no era només per a les persones del llinatge, sinó que també es va fer extensiva als joers, masovers o parcers dels privilegiats, amb l'argument que el privilegi era atorgat al patrimoni i no pas a les persones. Atès que les autoritats de les universitats van fer cas omís d'aquests privilegis, la lloctinència hagué de resoldre la situació, amb l'emissió de despatxos o lletres de cancelleria adreçades als jurats de les universitats a fi que mantinguessin eximides d'allotjar les cases de militars, doctors de l'audiència, notaris o doctors en dret i en medicina, habitades pels masovers. Després de 1652 hi ha, amb la presència encara més sovintejada de soldats pels trànsits i guerres amb França, una forta presència de les universitats, fins que s'aconsegueix que les autoritats reials a Catalunya i les del General acabin per decantar-se del costat de les universitats. Val la pena de veure aquesta defensa del privilegi des de l'anàlisi dels arguments donats pel Braç Militar, arguments que, com dirà Darmestadt el 1698, eren poc clars jurídicament i constitucionalment, enfront d'una major uniformitat en el tracte rebut per la pagesia. El principal argument del Braç Militar era que “la exempción concedida a uno en materia de alojamiento es concedida a su colono parciario, por ser la obligación de alojar no personal, sino real y patrimonial”; immunitat que també era extensiva als germans. Els arguments es fan més materials quan es desenvolupa l'escrit, en exposar els perjudicis que els ocasionaria en les seves rendes allotjar en les torres i els masos, i acaba l'argument amb una referència al “mercat dels masovers”, quan exposa que ser exempts d'allotjaments és un incentiu a l'hora de trobar-ne (“consiste en la mayor facilidad de hallar personas que les cultiven las tierras y administren los frutos de que necessitan para cumplir con sus obligaciones”¹³). En última instància, el Braç Militar

11. AHG. J. Peiró, Not. Peralada, 624 (1649): 23 de juliol de 1649.

12. AHG. J. Ferrer, Not. Navata 5 (1650-1653), pp. 393-396, 411-413, 435-438, 440-443 i 441-450.

13. ACA. C. A. 238, plec 5. *Representación en orden a la prerrogativa gozan los colonos parciarios* ..1698, f. 9 i 14.

tem que cedir en aquest punt pugui ser la base de partida per a la desaparició dels privilegis estamentals, tal com queda resumit en un altre memorial adreçat al rei:

"[...] el alojamiento mira la casa, como es cierto en derecho, y no la persona; y el colono no tiene más que la nuda habitación, y no para habitar, sino para cultivar las tierras y recoger los frutos; y fuera muy sensible que para suavizar las quejas de las universidades, no sólo se desamparara la Justicia que assiste al Braço Militar, sino que se abriera la puerta a otros inconvenientes. Uno, que aviendo de correr la repartición del alojamiento por los jurados, estos exercirían jurisdicción en las torres de los militares y, lo que es más, en los castillos y casas de los barones, los mismos vassallos, y todo cedería en contravención de las regalías de V. magestad y privilegios de la Nobleza. Otro fuera que, dando a los pueblos este pie se tomaran con nuevas quejas la mano para las demás casas, y fuera una novedad que ocasionara mayores disensiones liquidando la parte colónica en las casas no alquiladas, no siendo esta parte in rerum natura¹⁴".

Tot plegat acaba en una conferència entre representants del Braç Militar i del rei, on es repeteixen els arguments per les dues parts, sense que es portin a terme resolucions específiques.

Uns altres privilegiats eren els familiars del Sant Ofici, el nombre dels quals havia quedat reduït després de les Corts de 1599, i que, tot i els intents contraris, mantindran la situació d'exempció davant els allotjaments al llarg del segle XVII, com ho demostra l'enfrontament entre l'Audiència i la Inquisició, encara el 1695¹⁵, en un propòsit que devia ser paral·lel al de reduir l'exempció dels masovers de persones de privilegi militar. La situació viscuda per la universitat de Cadaqués pot fer-se extensiva a altres universitats catalanes. La pressió dels soldats allotjats a la vila es fa sentir fortament des de 1640, malgrat que fins 1641 no documentem algunes de les queixes dels cònsols de la vila, quan s'adrecen als diputats del General en uns termes èpics i gràfics: "*si fóra per enemichs, paciència, però essent per qui.s diu ix en nostra deffensa, és intolerable: y ha més de un any pateix continuats allotjaments [...] y al fin som més que esclaus de dits soldats*" (es refereix als soldats francesos); aquests allotjaments encara duraven el 1645, quan els cònsols tornen a adreçar-se als diputats tot queixant-se del tracte vexatori que rebien dels soldats francesos¹⁶. No ha d'estranyar, davant d'aquesta situació, que la vila es vagi buidant: el 1645, a la convocatòria del Consell de Cent només assisteixen 27 persones, i el 1646 no es podrà fer extracció de consellers per manca a la vila les persones que podien ser extretes de les diferents bosses. En aquest marc, la universitat, respectuosa al màxim amb les disposicions legals, encarrega als cònsols de mirar per tal que Abdó Granés, familiar del Sant Ofici, contribueixi com els altres. És també de 1647 l'intent, del consell de la universitat de La Bisbal, d'allotjar a casa d'un familiar de la Inquisició, després que els allotjaments s'anessin repetint amb forta periodicitat des de 1640; a Palamós, el 5 de gener de 1648, el consell de la vila acorda que els soldats també puguin ser allotjats en les cases dels taulers del General¹⁷.

Però no totes les universitats tenen els mateixos privilegiats. A la baronia de Navata apareixen diferències entre pobles veïns; així trobem que a Ordís els qui arrendin la carnisseria poden ser exclosos d'allotjar, mentre que les tabes de condicions de l'arrendament de Navata no en diuen res. És clar, però, que, en cas de necessitat, aquestes excepcions publi-

14. B. C. F. Bon. 2/35. Señor. *El Braço Militar del Principado de Cataluña dize ...* (1698), cap. 33.

15. *Manual de Novells Ardits vulgarment apellat Dietari de l'Antich Consell Barceloní*, XXI (1692-1695), pp. 323-326.

16. La queixa de 1641: C. PUJOL: *De los muchos sucesos dignos de memoria que han ocurrido en Barcelona y otros lugares de Cataluña...*, IV, 1891, pp. 348-349. Citat també per J. SANABRE: *La Guerra dels Segadors en el Ampurdán y la actuación de la casa condal de Peralada*, Eds. BPP, 1955, p. 55. La queixa de 1645: J. SANABRE: *La acción de Francia en Cataluña en la pugna por la hegemonía de Europa (1640-1639)*, Barcelona, RABÍ, 1956, p. 659.

17. A. ALCOBERRO: "La Bisbal d'Empordà durant la Guerra de Separació", *Estudis sobre temes del Baix Empordà*, 2 (1983), pp. 158-160; P. TRIJUEQUE: "Els quatre genets de l'apocalipsi a Palamós (1630-1750)", *Estudis del Baix Empordà*, 11 (1992), pp. 55-56.

comes en la taba es podien deixar de banda, com passarà l'any 1654 a l'arrendatari de la fleca de Navata, que segons la taba havia de quedar exempt de bagatges i de qualsevol servei, però davant la presència d'una nombrosa companyia li van ser allotjats sis cavalls i sis soldats. Sort que tenia el privilegi d'exempció d'allotjar!

Aquesta situació diferencial que atorgava el fet de trobar-se en possessió d'algun privilegi comportava una veritable cursa per tal d'obtenir-lo, sense importar què fos mentre eximís d'allotjar. Aquesta actitud és una mostra més de la diferenciació pagesa que, en aquest cas, passava per poder disposar i destinar uns diners (mil o dues mil lliures) a la compra d'un títol de ciutadà honorat de Barcelona, de donzell o de cavaller; o per molt menys es podia ser familiar del Sant Ofici, cosa que, com hem vist, també tenia el mateix efecte.

Talles en diner i imposicions sobre les collites

Al llarg del segle XVII les finances de les universitats de la vegueria de Girona passaran per moments de greus dificultats. Si ja habitualment es movien en la precarietat, la fiscalitat de guerra (allotjaments, lleves, taxa del batalló) vindrà a desballestar encara més unes finances, els interessos del deute de les quals podia superar en molt els ingressos ordinaris. Davant d'aquesta situació, agreujada pel fet que moltes vegades no hi ha arrendataris per als monopolis de la universitat, com la fleca, la carnisseria o la taverna (d'aquí que calgui introduir clàusules en les tabes per atreure arrendataris), l'únic recurs plausible serà la creació de censals. Ara bé: els censals s'aniran acumulant i les pensions arribaran a fer un feix considerable, fins al punt que caldrà lluir, i per fer-ho no hi haurà altra sortida, després de debatre-ho en el consell de la universitat, que imposar-se quinzens, divuitens, vintens o vint-i-quatrens sobre les collites de cereals, raïms, oli o, en les universitats costaneres, sobre el peix, que es convertiran en talles monetàries sobre els que no tinguin ingressos procedents de la terra o del mar. Sovint, com que això encara no serà suficient, veurem que caldran altres mesures: imposicions sobre els productes venuts al mercat, sobre els productes de consum o sobre la treta de grans de la universitat. I encara amb tots aquests ingressos no es podrà lluir la totalitat dels censals, alguns dels quals arribaran fins ben entrat el segle XVIII, i els que es lluiran ho seran periòdicament i per torns decidits a sort de rodolí, amb concòrdia prèvia entre els creditors i les universitats, com a Vilamalla o a Palamós l'any 1679; els creditors que no s'avindran a aquesta concòrdia iniciaran llargs plets a la Reial Audiència, amb els costos que això suposarà a les universitats. Aquestes al·legaran en la seva defensa el fet que els anys de guerra no eren computables a efectes de pensions de censals caigudes¹⁸. Les sentències a aquests plets per resoldre l'impagament de censals de la Guerra de Secessió hauran d'esperar fins a l'Audiència borbònica.

Censals, quinzens, divuitens, vintens i vint-i-quatrens

Les males collites de principis dels anys trenta del segle XVII comportaran la necessària compra de cereals a for de censal. Aquest acostuma a ser l'inici de la situació, que es complica quan es troben immersos en plets amb els seus creditors censalistes, com passa, per exemple, a les universitats de la batllia de Siurana el 1634. En aquest cas els censals pugen fins a 1120 lliures, els quals seran lluits amb la imposició d'un vintè per dos anys al preu de 1370 lliures; aquesta decisió presa per les universitats de la batllia no serà del grat de tothom i hi

18. E. SERRA: "Entre la ruptura i la continuïtat. Algunes consideracions a propòsit de la capacitat institucional de Catalunya durant la Guerra dels Segadors", *Les Corts a Catalunya*, Barcelona, Dept. Cultura-Generalitat de Catalunya, 1991, p. 166.

haurà qui protestarà, tot al·legant que se'n facin càrrec els responsables de la creació d'aquells censals¹⁹. Aquesta situació resolta amb dificultats s'agreuja amb l'inici de la guerra: el juny de 1639 les universitats de la batllia de Siurana crearan un censal de 400 lliures per tal de subvenir a les necessitats de "*las personas que de la pnt. batllia aniran al coll del Portús o un altre part per la defensa de la invasió del francès enemich nostre, volent invadir com al pnt. ya invadesca lo comptat de Rosselló y per sustento de aquells*"²⁰. Trobarem de l'11 de gener de 1640, una altra deliberació, en aquest cas de la universitat de Vilamalla, que decideix manllevar diner a censal "*attès y considerat que en la dita universitat no s. i troban diners per sustentar y supportar dit gasto*" dels soldats que han d'anar als passos del Portús, i els creditors hauran de ser el rector del poble, en un censal creat pels obrers de l'església parroquial de Sant Vicenç, o el rector de Santa Llogaia (a Cadaqués, per exemple, hi haurà una estreta relació entre els diners de l'obra de l'església i les arques de la universitat: en cas de manca de diner, els cònsols de Cadaqués recorreran sovint a l'obra de l'església). Tot plegat tornarà a trobar la solució en la imposició d'un vintè, "*lo qual se imposa a obs de lluir y quitar los censals, pagar pensions que de assí al devant cauran y de les que seran caygudes a que la universitat de dit lloch és tinguda y obligada*", per dos anys i dues collites, per 270 lliures²¹.

A partir de 1642, a causa de la resolució presa per la Junta de Braços, el 20 de desembre de 1641²², d'imposar una taxa a les universitats per a ajuda del batalló, un altre element vindrà a afegir-se a la fiscalitat de guerra. D'ençà d'aquests anys, i mentre durarà la guerra, les universitats hauran d'assumir aquest nou pagament, que, pel que observem, difícilment pagaven quan els tocava. El retard en el pagament era la norma habitual; com dirà el 1651 Lluís de València²³, oïdor militar i catedràtic de la universitat de Barcelona, les universitats catalanes "*se són extenuades*" després de suportar allotjaments, amb la pèrdua de civades i farratges, la compra de grans i farratges per als cavalls, i les lleves. A partir d'aquí les imposicions de divuitens, vintens i vint-i-quatreus es faran "*per pagar pentions degudas y devedoras al batalló*", "*per rahó del tall és estada taxada per ajuda del batalló*"; com que no bastaran, trobarem encara imposicions als grans a Peralada, on el març de 1648 s'imposa un sou per quartera de forment, mestall, sègol i faves "*que exirà venut o per vendre de dita vila, terme y parròchias de Perelada*", dos sous per bóta de vi foraster, 4 diners per lliura de les vendes del bestiar, 4 diners per lliura de llana i 8 diners per cada quintar de palla; a La Jonquera s'imposarà el mateix any 1648 l'impost de la treta, que s'afegeix al vintè dels grans. En tots ells es fa constar que és per pagar el batalló.

Així, i amb la dificultat que suposa fer-ho a partir dels protocols notariais, trobem que a Peralada entre 1635 i 1652 hi ha 11 anys (1636, 1637, 1638, 1639, 1640, i aquí hi ha un buit que pot venir de la font, 1646, 1648, 1649, 1650, 1651, 1652 i segueix els anys 1653 i 1654) amb imposició de vintens dels grans i raïms a la universitat, que es converteix en anual des de la collita de 1648 i fins 1654. La situació és molt semblant a la que presenta Palamós²⁴: 1647, tall per al farratge dels cavalls de la infanteria; 1647, dos talls per al ba-

19. AHG. E. Oliva, Not. Vilamalla, 3 (1634-1635): 6 de gener (deliberació de les universitats), 10 de maig (negativa a la imposició del vintè), 8 de juliol (imposició del vintè) i 22 de juliol de 1634 (conflictes entorn de la recapacitació del vintè). Aquest fet s'ha de situar en el marc de la discussió jurídica sobre la interpretació de la Constitució d'execució de censals (a qui toca lluir-los: als síndics com a persones privades o a la universitat?), com recull F. Bon. 2351: *Iuris responsum circa interpretatione ...* (1619).

20. AHG. B. Oliva, Not. Siurana, 22 (1638-1641): 14 de juny de 1639. Aquest censal no serà lluit fins el 10 d'octubre de 1754.

21. AHG. B. Oliva, Not. Siurana, 22 (1638-1641): 11 de gener (deliberació de la universitat) i 11 de maig de 1640 (creació d'un censal); 10 de febrer (conclusió de la universitat per crear un altre censal) i 17 de juny de 1641 (imposició d'un vintè i taba de condicions).

22. E. SERRA: *Op. Cit.*, pp. 161-164.

23. F. Bon. 5658. Ll. de VALÈNCIA: *Summari discurs abont se prova ésser inexigible y nociva a la utilitat pública la forma que avuy se observa per a la contribució del batalló*, 1651, f. 18.

24. P. TRIJUEQUE: *Op. Cit.*, pp. 57-58.

talló i una talla per a la palla dels cavalls dels capitans de Palamós. D'ençà d'aquest any, davant l'augment dels allotjaments, comencen les protestes de la universitat. L'exemple de Cadaqués, a partir del que es desprèn del *Llibre de Conclusions del Consell* de la universitat, suposa la imposició de 19 quinzens i 6 talls durant trenta anys, de 1623 fins 1653.

IMPOSICIONS I TALLS FETS PER LA UNIVERSITAT DE CADAQUÉS, 1623-1653

	Imposicions	Talls
1623	Quinzè de cereals per 3 anys als que cullen blat, peix i mel.	
1629	Quinzè per 3 anys, tot i l'oposició dels oficials, dels comtes d'Empúries.	
1631	Mig quinzenè del blat	
1633		Tall de 300 £
1634		Tall de 400 £
1635	Quinzè per 3 anys: "ab duas tabas, una per la ganànsia de la mar y altra per la ganànsia de la terra"	
1637		Tall de 300 £ per pagar
1638	Quinzè per 3 anys a 460 £/any.	
1640		Tall de 250 £ per pagar pensions i fogatges
1641-1645:	Presència de tropa allotjada.	
1647	Quinzè per 3 anys	
1648		2 sous per bestiar que entri al terme de la vila
1650	Quinzè per 3 anys	
1652		Tall per pagar els soldats
1653	Quinzè	Tall de 400 £

Font: AMC. *Llibre de Conclusions del Consell de Cadaqués*, 1623-1653.

Després de 1652, amb l'acabament de la Guerra de Secessió, no finalitzen les penúries per a les poblacions de la vegueria de Girona. Als darrers efectes de l'epidèmia de pesta segueixen les conseqüències d'una guerra amb els exèrcits franco-catalans, que durarà fins a la pau dels Pirineus i que tenia el seu camp immediat d'actuació en aquelles terres. No hem d'oblidar que els francesos seguien mantenint sota el seu poder àmplies zones pirinenques i els Comtats. Aquesta ocupació militar obligava a contribuir per dos exèrcits: així, podien contribuir per un "tercio" d'alemanys allotjat a Girona el 1656, o per un altre a Castellfollit el 1659, i sempre per les tropes del comte de Miranville, governador militar de la plaça de Roses, que quedarà en mans franceses fins el 1660. Sigui perquè les forces havien flaquejat, sigui perquè hi havia una oposició al pagament de les contribucions de guerra, en aquests anys veiem una pràctica nova emprada per veritables exèrcits d'ocupació, tant li fa la bandera, que consisteix en el segrest de dos o tres habitants d'un lloc quan tornaven de mercat a Figueres o quan anaven a Olot, i que eren empresonats a les ciutadelles de Roses o de Castellfollit o a Girona fins que les respectives poblacions no feien efectiu el deute.

Vegem-ho a partir del testimoni d'algunes d'aquestes persones segrestades. Jacint Costa, del lloc d'Espinavessa de la baronia de Navata, explica que quan tornava de Figueres, el setembre de 1658, "*me isqueren sis o set michalets o soldats desmontats del exm. señor compte de Miranvila, governador de la fortalesa de la vila de Rosas, los quals me posaren las escharrabinas o pessas llargas que ells aportaven als pits y aquellas ab las pedras altas*

dient-me que m tingués per pres per dit exm. señor compte; y axí me agaffaren y de bella nit me aportaren en dita vila de Rosas, y tenint-me allí dit exm. señor me digué que li havia de pagar la contributió de dit lloch y que no axiria de allí que no la agués pagada, ahont me tingué dins del calabós y dita vila vint-y-quatre dias, per la qual me féu pagar deu doblas antes de axir de allí ... y després de tenir ditas deu doblas dit exm. señor compta nos tatxa i composa que de aquí al devant li donassen cada mes una dobla²⁵”. Altres vegades els segrestats no hauran d’anar a parar al calabós, sinó que pagaran de bon principi allò que devia la respectiva universitat, com explica Joan Turbau, pagès de Navata, de fets ocorreguts el gener de 1659: “En ocasió que nosaltres veníam de mercat de la vila de Figueres [...] en la garriga de Vinyonet nos isqueren sinch soldats de cavall del sr. compte de Miranvila, qui està en la vila de Rosas per governador, y nos varen aturar y demanar de hont érem, y nosaltres responguérem que éram de Navata y Lladó, y dit Ferrer y Marial de Cistella; y aleshores me’n varen amanar a mi, dit Joan Turbau, dient-me que havia de anar a Rosas devant de dit sr. compte juntament ab alguns altres de Lladó y Cistella; ell me digué que la vila de Navata li devia la contributió y jo, vist que dit sr. no me volie dexar anar, resoluí de donar-li vuyt doblas per lo enderretit de dita contributió y dos doblas per cada mes de aquí al devant que dit sr. compte volgué se li pagasen de contributió, las quals vuyt doblas jo li doní antes de axir de dita vila de Rosas²⁶”.

Talles i imposicions sobre les collites: la desigualtat contributiva

A la batalla de Siurana, i això és el més corrent durant aquests anys, les clàusules que figuren en la taba de condicions dels arrendaments dels vintens especifiquen sempre “*que dits vinteners no púgan rebèrer vintè algú de personas privilegiadas, com són ecclesiàstichs, cavallers y ciutadans honrats*”; queda clar, doncs, com en matèria d’imposicions se seguia la mateixa pràctica que en els allotjaments. La taba també fa referència als masovers dels privilegiats, els quals havien de pagar per la part que els quedava: “*entès, emperò, [diu la mateixa taba] que llurs arrendataris de ditas personas privilegiadas sían obligats a pagar dit vintè del que li tocarà a pagar²⁷*”; els masovers dels no privilegiats acostumaven a repartir-se les talles en la mateixa proporció que les parts de fruits: un terç tocava al propietari i dos terços anaven a càrrec de l’arrendatari. S’especificava clarament que no es pagava del modaló, sinó del piló que quedava al masover una vegada fetes les deduccions corresponents al delme, censos i terços per al propietari. És clar que tot i amb això les universitats intencionalment de fer contribuir aquests masovers per la part privilegiada, com trobem a Navata el 1658 en els masos de Narcís Frigola, doctor en drets, que al·legarà que els masovers hi són només per fer-hi estada, no pas per treballar les terres. La situació arrenca de la intimació feta per Narcís Frigola i Avinyó, doctor en quiscun dret, domiciliat a la vila de Besalú, contra els cònsols de la vila de Navata per haver tallat en 3 lliures Josep Pelagós, “masover” del mas Frigola, i Joan Serra en 2 lliures i 10 sous, “masover” del mas Calvell. Ambdós masos són de la seva propietat. Narcís Frigola argumenta la seva demanda en dos punts:

1. “*Sols té en dits casals dits Pelagós, Serra y Giró per a que fassen foch en ellas y per llur conservatió y per a que no.s devasten y demolèscan [...], y axí no com a masovers y pagant lo ters o bé donant-li interès algun per rahó de dita habitació, sinó sols per orde y compte de dit Frigola y Avinyó, lo qual com a dr. en drets predit ensemps ab sos béns està y estan subjectes a vm. y present cort immediatament privative a dits cònsols y cort de dita vila de Navata, ab q. evidentment se veu que dits cònsols en via de dret no han pogut ni poden tallar en est cas als dits habitants*”.

25. AHG. J. Ferrer, Not. Navata, 10 (1658), pp. 235-237.

26. *Ibidem*, pp. 226-227.

27. AHG. J. Terrazaba, Not. Siurana, 27 (1657-1660): 19 de febrer de 1660.

2. “Y altrement per ser dit Frigola exempt, y en conseqüència los béns immunes de ditas tallas y altres servituts plebeas”.

Segueix una ordre de la cúria de Besalú per tal que revoquin les talles efectuades, i al batlle de Navata “per a què no fasse assistència als dits cònsols en cas cominassen voler executar aquelles”. La resposta dels cònsols de Navata és prou clara: “ells no tallan al dr. Frigola sinó a dits Serra y Giró y Joseph Pelegós de béns de dit Serra y Giró y Pelegós²⁸”. No sabem com va acabar l'enfrontament, però l'actuació dels cònsols de Navata obeïa a la “lògica de la universitat”: la igualtat contributiva de les persones en oberta oposició a la “lògica del privilegi” que quedarà ben reflectida en un memorial de la universitat de Vilamalla, en conflicte amb un ciutadà honorat de Barcelona per la negativa d'allotjar i de contribuir, on es diu que “qui té més asienda y poder deu sustentar y fer major servey²⁹”.

Hi ha una altra mena de conflictes en el cobrament de les imposicions sobre les col·lites, ja que afectaven tant les terres del terme de la universitat, fossin o no conreades pels habitants del lloc, com els habitants del lloc que menaven terres fora del terme; en aquest segon cas havien de pagar la meitat de la imposició si en el lloc on tenien les terres també hi havia una imposició de la mateixa proporció. Entrem així en una altra dinàmica, com és la que fa referència als termes entre dues universitats. Aquí els enfrontaments no passaven pel notari i la via judicial, sinó que el més freqüent era que els cònsols i el batlle del lloc, amb un grup de gent armada, anessin a fer valer els límits del lloc, cosa que podia arribar a aixecar veritables bregues, com va succeir el 12 de juliol de 1649 en un enfrontament entre les universitats de Vilabertran i de Peralada³⁰.

És clar que no pas a tot arreu els privilegiats quedaven exempts de les imposicions. En l'arrendament d'un vint-i-dosè a Vilatenim i Palol de Vila-sacra el juny de 1640, havia de pagar tothom, “tant los habitants de dit lloch com també las personas privilegiadas del lloch de Vilatenim”, amb la particularitat que l'arrendatari seria Pere Avinyó, donzell³¹. També hi haurà diferències en l'intent de la universitat de Peralada, el 1646, de voler fer contribuir el monestir de Vilabertran, atès que considerava que els eclesiàstics també estaven obligats a contribuir a la taxa del batalló; de fet ja ho feien amb la contribució de 30.000 lliures anuals. Sembla que el conflicte era de major envergadura, perquè els vinteners s'emportaren la part del delme i de la tasca, ja que recollien el vintè del camp estant. A partir d'aquest enfrontament, veurem com els cònsols acompanyen els vinteners pels camps, amb un notari que n'aixeca acta, i apunten les garbes que s'emporten. En general, en els darrers anys de la guerra de Secessió, les tabes dels arrendaments de vintens especifiquen que els privilegiats estan compresos en la imposició: el 1650 a Peralada el vintè afectava la totalitat dels privilegiats, i el 1652 la taba de l'arrendament dels raïms només especifica que estaven obligats al pagament de mig vintè; a Cabanes era un fet des de 1649, amb fortes protestes i resistències.

Conclusions

El repàs d'unes quantes universitats empordaneses ha permès de presentar una mostra de l'esforç efectuat per aquestes al llarg de la Guerra de Secessió i la seva immediata postguerra, així com les modalitats usades per tal d'afrontar la manca d'ingressos ordinaris. S'ha fet evident, també, com la presència de les guarnicions militars tenia una clara funció

28. AHG. J. Ferrer, Not. Navata, 10 (1658), pp. 23-25.

29. AHG. E. Oliva, G. Pagès, Not. Siurana, 26 (1646-1647): 24 de febrer de 1647.

30. AHG. J. Peiró, Not. Peralada, 625 (1649): 12 de juliol de 1649.

31. AHG. R. Boris, Not. Peralada, 671-2 (1637-1642/45): 28 de juny de 1640.

contributiva; els segrestos de pagesos quan tornaven de mercat era una pràctica coercitiva i intimidatòria prou clara.

La dinàmica institucional i la pràctica de la fiscalitat de guerra en l'àmbit local han permès, d'altra banda, de contrastar la imatge (que sovint es dona) d'una universitat cohesionada davant l'agent exterior, en aquest cas els exèrcits per allotjar o les imposicions per pagar. La realitat d'aquestes universitats empordaneses ha mostrat també l'aparició d'un grup sorgit de la pagesia que disposarà de títols i privilegis que els eximiran de contribuir. La diferent dinàmica contributiva (uns es veuen obligats a pagar, mentre que una minoria en queda eximida) mostra el grau de trencament de les solidaritats vilatanes també en un moment de guerra. A part d'això, el conflicte tot just queda insinuat a mitjan segle XVII, ja que continuarà d'una manera més efectiva durant la segona meitat del segle, quan les dinàmiques tendeixin a accentuar les diferències: de la banda dels estrats superiors de la pagesia s'intentarà d'aconseguir un títol de privilegi que eximeixi de contribuir, amb el suport social i jurídic de la confraria de Sant Jordi, mentre que per part de la resta de la universitat s'accentuaran les dificultats a l'hora d'afrontar els pagaments derivats de la fiscalitat de guerra: allotjaments, lleves, redelmes i donatius es mantindran fins ben entrat el set-cents. El resultat serà l'endeutament de les universitats i particulars i l'ascens social d'una minoria.